

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

28. De virtutibus & formis dicendi: ac primùm de Perspicuitate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

Artificioſum verò eſt atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed plenius M. Tullius hanc nobis eloquentiæ ſpeciem exprimit. Ornatur igitur oratio genere primum, & quali colore quodam, & ſucco ſuo, nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat, quantum opus ſit non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc corpore. Vt portò conſperſa ſit quaſi verborum, ſententiarumque floribus, id non debet eſſe ſuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, vt ſint, quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia, & lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant, & quod non ſolum delectet, ſed etiam, quod ſine ſatietaſe delectet. Ad ſummum, optimum eſt illud dicendi genus, quod omnibus, & vbiq; placeat.

Eloquentia
optima qua:

De generibus dicendi, qua in laude verſantur.

CAPVT XXVII.

Atque ad hanc orationis ſpeciem melius efformandam, dicendi genera, & virtutes conſiderabimus, rationeſque, quibus ipſæ cõparentur, ſubiiciemus. Varios numerare ſolent elocutionis characteres, quos varij Rhetores afferunt: nos Ariſtotelem, & Ciceronem, qui omnium optimè expreſſiſſe videntur, conſequemur.

Figura
dicendi tres,
vel Eloquẽ-
tia tria ge-
nera.

Figura pri-
ma dicendi.

Tres igitur figuræ elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, modò characteres, modò genera techniçi nominant.

Prima eſt grauis, quæ conſtat ex ſententiarum, verborumque magna, & ornata conſtructione, & vt ait Plutarchus ἡ βαρὴ καὶ νοημάτων. Hæc eſt, quæ vt ait Tullius in Bruto, ſonitu magno, curſuque fertur, quàm ſuſpiciunt omnes, quàm admirantur, quàm ſe aſſequi poſſe diſſidunt. Huius eſt tractare animos, & omni modo permouere, hæc modò perſuadit, modò in ſenſus irrepit, modo inſilit, ad ſummum tonat, fulminat, & permiscet omnia Hoc genere dicendi vſus eſt Cicero, & Demotheues.

Secunda
exemplum.

Secunda mediocriſ, quæ aliquantulum demittitur à graui, neque tamen deſcendit ad inſimum. In hoc genere eſt illud exemplum,

(Quibuscum bellum gerimus; Iudices, videtis, cum ſocijs, qui pro nobis pugnare, & Imperium noſtrum nobiſcum, ſimul virtute, & induſtria conſeruare ſoliti ſunt. Hi cum ſe, & opes ſuas, & copiam neceſſariorum norunt, rum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum ſocietatem, quid in omnibus rebus Pop. Romanus poſſet, ſcire, & exiſtimare poterant. Hi cum deliberaſſent nobiſcum bellum gerere, quaſo, quæ res erat, qua freti bellum ſuſcipere, conarentur? cum multo maximam ſociorum partem in officio manere intelligerent, cum ſibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam præſto eſſe viderent, non denique vllam rem, quæ res pertinet ad bellum adminiſtrandum. Talia plerumque apud Lium, & Cæſarem, pulchra quidem, & honeſta, ſed maiſtatem Ciceroniſ non habent.

Tertia, attenuata, quæ ad inſimum, & quotidianum ſermonem demiſſa eſt, vt, Nam vt forè hie in balneas venit, cepit poſtquam perſuſus eſt, defricari: deinde vbi viſum vt in alueum deſcenderet, ecce ibi iſta, de tranſuerſo, Heus (inquit) adoleſcens! pueri tui modò me pulſauerunt: ſatisfactas oportet, hic qui id ætatis præter conſuetudinem appellatus eſſet. erubuit iſte clariſſus eadem; & alia dicere cepit, hic vix tandem, inquit, ſine me conſiderare. Tum verò iſte cepit clamare voce iſta, quæ facile cuius rubores elicere poſſet: Ita petulans es, atque acer; vt ne ad ſolarium quidem idoneus, vt mihi videtur, ſed penes ſcenam, & in cuiſmodi locis exercitus ſis? Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam tunc liges ad auriculas verſarentur, imperito cuiſmodi conuitorum.

De virtutibus, & formis dicendi.

Ac primum de perſpicuitate.

CAPVT XXVIII.

VT inter prima naſcentis adhuc mundi Perſpicui-
cunabula ſapientiſſimus artiſex rerum, & in prima
machinator Deus lucem creauit, rerum omni-
um pulcherrimam, eandemque iucundiſſimam
materiam, euius afflatu mundus ipſe torpentis
paratur cū
mam

nam pulchritudinem effloruit: pari profecto ratione, si parva cum magnis comparare liceat orationis artifex imprimis curare debet, ut illi perspicuitas per omnia membra, quasi per orbem cœli, & tetraurum, lux affundatur. Hæc virtus iure prima statuitur ab Hermogene, & maioris est momenti, quam quisquam putet. Dicit non potest, quam multa alioqui industriorum hominum ingenia, dum hæc virtutem quasi plebeiam, atque abiectam dispiciunt.

Obscuritas multum nocet stylo.

Asia (ut ait ille) *Pieridum loca lustrantes*, à limine veræ, & germanæ eloquentiæ aberrant. Nam cum plerique ad magna nati sunt, hoc vnum audent, ut ea dicant, & faciant, quæ supra aliorum vim, & ingenium assurgant. Sed cum in eo tenere modum, res sit vna omnium difficillima; hinc facile in tumidos, alienos, frigidisque sensus prolabantur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi, ac prudentes facile probare possint.

Eloquentia maximum vitium obscuritas. Eloquentia aut Verba numma similia.

Sit igitur hoc ratum, quod est omnium, qui modo licet de optimo genere dicendi sentiunt, consensu, atque scriptis comprobatur: vitium esse in eloquentia, vel maximum à communi hominum sensu aberrare. Res enim perinde se habet, ac in nummis: si quis ijs, qui lege, ac consuetudine recepti sunt repudiatis, veteres Cæsaris nummos intrudat, iure ridiculus videatur. Ita profecto explodendi sunt, qui ab usitato dicendi genere digressi, novas, & obscuras Parnasi vias meditantur. Quo in genere errant sæpius adolescentes, qui ab historicarum lectione, aut Philosophia, aut ipsa etiam Theologia recentibus, in orationibus & concionibus, ubi res tota popularis est, ad speciem doctrinæ audent res obscuras plena manu inferre, donec auditorum ingenia obruant, & summis omnium fastidijs adhaerescat oratio. Contra, prudentiores, hæc quidem bene intellecta digerunt, & pauca ex multis, atque ad rem summa dexteritate decerpta, suavitate orationis condiunt, quo plebeijs etiam auribus facilius, atque fructuosius instillent. Et hoc fit per *σφαιρικόν*, quam nos perspicuitatē vocamus.

Duabus autem rebus constat perspicuitas, puritate, & rerum discretionē. Puritas, quæ *καθαρότης λέγου* dicitur ab Hermogene, spectatur in sensibus, in verbis, in circumscriptione verborum. Sensus imprimis debent esse communes omnium, qui facile in mentem, cogita-

tionemque cuiusque veniant, vel certe venire videantur, per se nudi, & cogniti, sine vlla obscuritate, aut affectatione, ut præcipit Hermogenes: *ἵπνοια τῆν αἰσθητικῶν, αἰ κοινῶν πᾶσι, & εἰς ἅπαντας ἀνεύθυναι ἢ δόξασαι ἀνεύθυναι, σαφέως ἀφ' ἐξοτῶν ὄψεαι, καὶ γνῶσιμοι, καὶ μὴ ἐν ἔχυσαι βαδῶ μὴδὲ περινεκχόμενοι.*

Primum igitur requirit ut sensus sint communes, intelligentiæ faciles, aut qui saltem tales videantur. Plerique enim magna sunt felicitate præditi, qui res alioqui per se arduas, & impeditas tam enucleatè distinguunt, ut planas cuique, vel mediocriter erudito faciant. Hoc est dicere rara communiter, & communia rariter, quod Dei donum in D. Ioanne Chrystostomo luculentissimum semper extitit. Quippe vir ille lenissimis moribus, & summa ingenij facilitate, cum a puero omni elegantiori literatura perpolitus, & in Theologicis felicissime versatus esset, recondita sacrarum literarum mysteria multis, ut solent, difficultatum nodis implicata, tam explicatè dissoluit, tanta sententiarum, & verborum perspicuitate illustrat, ut lucis radios, cum verbis ipsis in mentes spargere videatur.

Chrystostomi perspicuitas.

Verba quoque sensibus accommodari oportet, eaque clara esse, rotunda, & vsu trita communi, ex quo Antiquarij nostri superioribus capitibus excogitari, longè sunt ab omni perspicuitate orationis seiuncti. Periodi ipsæ angustis circumscribendæ limitibus, nihil est enim æquè impeditum, ac longa circumscriptio verborum, quæ rudium intellectum citius obruit, quam intelligatur.

Verba.

His ubi puritas orationis per texta principijs fuerit, adhibenda in dispositione aptarum collocatio, ut omnia ordine dicantur, ne pes capiti, aut pectus cruri iungatur; sed pulchra membrorum compage totum corpus exurgat. Quod ut facilius assequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perspicuitatem per commodas, Transitionem, & Ratiocinationem. Transitione ab vno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur. Ratiocinatione interrogamus nosmet ipsos, & rationes facti subijcimus: Sic Demosthenes sæpè, *τινὸς οὐκ ἐστὶ ταῦτα λέγει; & τῶν οὐκ, & διὰ τίδε*, habet in ore, ut notat idearum scriptor, quorum laxioribus exemplis superfedemus.

Dispositio.

Proxima est huic virtuti ea, quæ dicitur ab *ἀλλοιωτός* *ἢ ἑστὸς λέγει*.

ἢ ἑστὸς λέγει.

ἀλλοτρίως
λόγῳ.

Hermogene ἀλλοτρίως λόγῳ, oratio scilicet, in qua veræ, simplices, ac nudæ omnes sunt sententiar, sine vlla artis affectatione, quæ saltem appareat: cuius vsus ad persuadendum est maximè efficax, ad delectandum autem nihil, aut parum habet suauitatis.

De grauitate Orationis.

CAPVT XXIX.

Grauitatis
omnes ama-
tores.

ἑμμένους.

Grauium
argument.
4. species.
Hermog.
p. 101. d.
lib. 1.

Dem.
Plato in Ti-
mao.

Providentia
dei.

Grauitatem dicendi omnes affectant, natura ipsa ad ea, quæ sublimia sunt, propensione quadam impellente: Verùm grauitatis viam non omnes norunt, quo fit, vt potius in inflatum dicendi genus multi prolabantur, quàm assurgant ad solidam speciem maiestatis.

Hæc grauitas à Græcis *καίνότης* appellatur, spirat enim aliquid augustum, & animos magnificentissima quadam rerù specie totos implet, & rapit. Constat autem rebus, & verbis, neque enim licet grauitatem inleuibus, elauisulis sectari, nisi quis ineptias effutire velit: Grauia primum oportet esse argumenta, per quæ grauitas orationis excurrat: sunt verò illa in quatuor distincta species, vt in hunc locum notauit Hermogenes. Primum sermones de Deo grauissimi sunt, omnium, non quales à Poetis finguntur ineptiarum plenissimi: sed qui ex optima veritatis disciplina proficiuntur. Graue est illud Platonis, vbi ita agit de Deo.

Αγαθὸς ἦν, ἀγαθῶν δ' οὐδὲν ἄλλο ἐπὶ αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ τὸ εὖ εἶναι. Bonus erat, bono verò nullam ob rem inest inuidia. Hæc Cicero mirificè insinuat in Miloniana, vbi Clodium fato quodam, & Dei voluntate interfectam cum cupiat ostendere, altius è Philosophia reperit de prouidentia Dei sermonem, & ad forense dicendi genus accommodat incredibile orationis magnitudine, & suauitate.

[Est, est profecto illa vis, neque in his corporibus, atq; in hac imbecillitate nostra, inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto natura tam præclaro motu. Nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, & dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi sit; sentire possimus; ea vis est, ea est igitur, quæ sæpè incredibiles huic vrbis felicitates, atque opes attulit, & cætera.

In secundo genere grauitatis sunt, quæ ad

vniversi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ vbi splendida, & illustri oratione explanantur, speciem ingenerant admirabilitatis. Sic Plato in Timæo. ἡ τῶ πάντων περίοδος, ἐπειδὴ συμπεριέλαβε τὰ γένη κοχλοτερῆς οὐρα, &c. Cic. in Somnio. (Nouem tibi orbibus

vel potius globis connexa sunt omnia: quorum vnus, est. cœlestis extremus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Dens arcens, & continens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui voluuntur stellarum cursus sempiterni, cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus vnus globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant, & cætera.

Sic Synecius in hymnis:

- Πολύμοι ὁ μὲν ὕλας
- Ἐκάλυψε νῶτον ἄστρον
- Πυρὸς ἐμβέβας αἰῶτα,
- Ἴνα κρύψῃ Σελάντα
- Πομάταν ἀντιπῶτα τέμνη
- Fluctuantis ἕλα
- Texit dorsum aether
- Igni insidens summmitati,
- Vbi clarissima Luna
- Imum orbem fecit.

Tertio, grauia sunt quæ natura ad diuinitatem accedunt, qualia sunt, quæ de immortalitate animæ, & iustitia, differuntur. Sic apud Platonem de lege, οὐδὲν ἐστὶν, εὐρημα μὲν οὐκ ἀπὸν θεῶν, & cætera eiusmodi ἀξιώματα, atque γκαμολογία, quæ eo plus habent auctoritatis, quo ex grauioribus fluunt auctoribus.

Quartò, quæ humana sunt, sed magna sensu, & opinione hominum vt bella, expeditiones, pompæ, triumphus, & cætera id genus.

Ex his patet, quam latum dicendi campum habeant sacri oratores, quibus omnes de Deo, & diuinis rebus instituuntur sermones, è quibus orationis grauitas ingens potest assurgere. Et hoc in materia. A Genus tractandi potissimum spectatur in figuris, & verbis simplicibus: Figura, seu virtutes, grauitatis comites, sunt asperitas, vehementia, splendor, vigor,

circumducta loquutio, quæ omnia in Demosthene, & Cicero peculiari quodam modo eminent.

Mundus
res natura-
les graui-
tatem afferit
orationi.

Synec.
hymn. 2.

Lex inuen-
tum & de-
num nunti-
ni.

Grauitas
quibus con-
stat.

